

FRAGMENTEN

EPICTETUS

Een woord vooraf:

De Fragmenten zijn gezegden, met meer of minder zekerheid aan Epictetus toegeschreven en bewaard gebleven in spreukenverzamelingen, in de eerste plaats in het Florilegium van Stobaeus, een Macedoniër die, waarschijnlijk omstreeks het jaar 500, voor zijn zoon uittreksels uit philosophische geschriften bijeengebracht.

Een tweede bron, van soortgelijken aard, hebben wij te danken aan Maximus, een monnik die vermoedelijk een eeuw later leefde, en een derde bron aan Antonius Monachus, die eenige eeuwen later leefde.

Reeds de uitgever van het Enchiridion van 1554 (te Bazel) heeft de Fragmenten aan Stobaeus ontleend; Meiboom, in de Utrechtsche uitgave van 1711, heeft de beide andere bronnen benut. Later heeft Upton en na dezen Schweighäuser het aantal nummers aanzienlijk uitgebreid en daarentegen sommige nummers weggelaten, daar deze bezwaarlijk aan Epictetus konden worden toegeschreven.

De Fragmenten vormen door hun karakter een uitmuntend supplement tot het Enchiridion.

Fragmenten

I

Het wisselingsvolle leven is als een woeste stroom. Het is sterk bewogen, vol slijk, moeilijk doorwaadbaar, heerszuchtig, luidruchtig en van korten duur.

II

De ziel, *met deugd versierd*, is een nooit opdrogende bron. Zij is rein en niet troebel, drinkbaar en zoet, en dient de gemeenschap, is rijk, kan geen schade toebrengen, noch iets bederven.

III

Wilt gij goed zijn, begin dan met te gelooven dat gij slecht zijt.

IV

Beter is het somtijds verkeerd te handelen en het te bekennen, en *meestal* het goede te doen, dan zelden te bekennen verkeerd te hebben gehandeld en *vaak* verkeerd te doen.

V

Bedwing uwe hartstochten, opdat gij niet door hen bedwongen wordt.

VI

Schaam u niet voor de meening der menschen, maar neem u in acht voor de waarheid.

VII

Wenscht gij dat goed van u gesproken worde, spreek dan goed van anderen. En hebt gij geleerd goed van hen te spreken, tracht dan goed te handelen; zoo zult gij de vrucht van 'in gunstigen zin te worden besproken' tot rijpheid brengen.

VIII

Vrijheid en slavernij. Het eerste woord past op de deugd, het tweede op de ondeugd en beide zijn dingen van den vrijen wil.

Maar waar geen vrije wil is daar is noch het eene, noch het andere. De ziel is evenwel gewend over het lichaam te heerschen en over alles wat tot het lichaam behoort en geen deel heeft aan den vrijen wil.

Want niemand is onvrij wiens wil vrij is.

IX

Voor het lichaam is de fortuin een kwade boei, voor de ziel de slechtheid. Want hij, die naar het lichaam vrij, maar naar de ziel geboeid is, die is slaaf; maar hij, wiens lichaam geboeid en wiens ziel vrij is, die is vrij.

X

De boeien des lichaams slaakt de natuur door den dood en slechtheid door geld. De boeien der ziel worden geslaakt door leering, ervaring en oefening.

XI

Wilt gij ongestoord en met bevrediging leven, tracht dan in uwe omgeving slechts goede menschen te hebben. Hierin zult gij slagen indien gij (hen) onderwijst die hiertoe bereid zijn en (hen) verwijderd die onwillig zijn.

Met dezen zullen tevens slechtheid en slaafsche zin heengaan; met de getrouwen blijven redelijkheid en vrijheid.

XII

Schandelijk is het zijn drank met de gave der bijen te verzoeten en de rede, die gave Gods, met slechtheid te vergallen.

XIII

Niemand, die geld, genot en roem lief heeft, heeft ook de menschheid lief; alleen hij, die de deugd liefheeft.

XIV

Evenmin als gij zult wenschen in een groot, versierd en verguld schip te varen en daarmee te verongelukken, behoort gij te verlangen in een groot en kostbaar huis te wonen en daarin onder zorgen gebukt te gaan.

XV

Worden wij op een gastmaal genoodigd, dan nemen wij wat ons wordt voorgezet. Indien een gast den gastheer vroeg hem visch of gebak voor te zetten, zou hij onredelijk worden genoemd.

In de wereld echter verlangen wij van de goden wat zij ons onthouden, en dat ondanks het vele, dat zij ons gegeven hebben.

XVI

Wonderlijk is het trotsch te zijn op dingen, die niet in onze macht staan. Zoo zegt iemand: "Ik ben beter dan gij, want ik bezit veel land en gij lijdt honger." Een ander zegt: "Ik heb den rang van consul." Een derde: "Ik ben procurator." Weder een ander: "Ik heb krulhaar."

Maar een paard zegt niet tot een paard: "Ik ben beter dan gij, want ik heb veel hooi en gerst", of: "Ik heb een gouden bit en een geborduurd zadel." Hij zegt: "Ik ben vlugger dan gij."

Zoo is elk schepsel beter of slechter ten gevolge van zijn eigen deugdelijkheid of zijn slechtheid.

Is er dan alleen in den mensch geen deugdelijkheid? Moeten wij ons doen gelden door ons haar, onze kleeren, onze voorvaderen?

XVII

Zieken zijn ontstemd over den geneesheer, die hun niets voorschrijft en gelooven, dat hij hen heeft opgegeven.

Waarom gedragen wij ons niet even zoo tegenover den wijsgeer en gelooven wij niet, dat hij wanhoopt ten opzichte van ons geestelijk herstel, indien hij ons geen raadgevingen verstrekt?

XVIII

Wie een gezond lichaam bezit kan zoowel hitte als koude verdragen. Zoo ook kunnen zij, die een gezonden gemoedstoestand bezitten, zoowel toorn als smart, vreugde en alle andere aandoeningen doorstaan.

XIX

Ga bij uzelf na of gij rijk óf gelukkig wilt zijn. Wenscht gij rijk te zijn, bedenk dan dat rijkdom noch iets goeds is, noch in uw macht staat.

Wenscht gij echter geluk, weet dan, dat dit iets goeds is en in uw macht staat. Rijkdom is een tijdelijke leening van de fortuin, geluk hangt van den vrijen wil af.

XX

Ziet gij een adder of een schorpioen in een ivoren of gouden doos, dan zult gij het dier niet lief krijgen of gelukkig prijzen wegens de kostbare omhuizing, maar om zijn schadelijk wezen zult gij u er van afwenden.

Evenzoo zult gij, indien gij ondeugd in weelde en in overdaad der fortuin ziet wonen, u niet laten verleiden door den glans der omhuizing, maar de zedelijke laagheid (ervan) verachten.

XXI

Rijkdom behoort niet tot de goede, weelde behoort zelfs tot de kwade dingen. Matigheid is een der goede dingen. Zij leidt tot een eenvoudig leven en het verkrijgen van het goede.

Rijkdom voert tot weelde en leidt van matigheid af. Daarom is het moeilijk voor een rijke om matig te zijn, of (om) matig te zijn en tot rijkdom te geraken.

XXII

Maak het najagen van de schatten der wereld niet tot uw levenstaak. De rede, die u van nature eigen (is) en in u geboren is, (dat) zij uw arbeidsveld en bekommert u (zich) om haar!

XXIII

Waart gij in Perzië geboren, dan zoudt gij niet verlangen in Hellas te wonen, maar in Perzië gelukkig te leven. (Nu) zijt gij in armoede geboren, waarom jaagt gij dan rijkdom na en wilt gij niet liever arm blijven en gelukkig zijn?

XXIV

Gelijk het beter is in een klein bed te liggen en gezond te zijn, dan ziek te zijn op een ruime sponde, zoo is het beter krom te liggen in een klein bezit, dan een groot fortuin te hebben en de opgeruimdheid des gemoeds te missen.

XXV

Niet de armoede veroorzaakt smart, maar de begeerte; niet de rijkdom bevrijdt van vrees, maar de kracht der rede.

Kunt gij u deze eigen maken dan zult gij noch rijkdom begeeren, noch over armoede klagen.

XXVI

Het paard is niet trotsch op zijn krib, zijn tuig of zijn dek; de vogel niet op zijn voer of zijn nest, maar beiden zijn trotsch op de snelheid hunner voeten of vleugels.

Wees (daarom) ook gij niet trotsch op uw voedsel en kleeding, (of), in één woord, op de uitwendige dingen, maar op uw rechtschapenheid en goede daden.

XXVII

Waardig te leven en rijk te leven is niet hetzelfde. Het eerste wordt bereikt door onthouding, soberheid, ordelijkheid, spaarzaamheid en eenvoud; het tweede gaat gepaard met onmatigheid, weelderigheid, ordeloosheid en zedeloosheid.

Het gevolg van het eene is ware lof, van het andere blaam. Wilt gij dus waardig leven, streef dan niet naar den lof, door groote verteringen verkregen.

XXVIII

Uw maatstaf voor spijs en drank zij de eerste bevrediging van den eetlust. Laat het voedsel en het genoegen den eetlust zelf vormen. Dan zult gij niet meer eten dan noodig is, zult gij geen koks behoeven en den eersten den besten drank voor lief nemen.

XXIX

Wees bij uwe maaltijden noch uitgelaten, noch mismoedig, maar opgeruimd en daarbij eenvoudig, opdat aan de eene zijde het gemoed niet verstoord worde door het niet voldoen der lichamelijke behoeften en aan de andere zijde door de begoocheling van het zingenot de zorg voor het lichaam veronachtzaamd (worde) en dit geschaad worde.

Want weelderig leven sleept ziekte na zich.

XXX (*Ontbreekt in deze vertaling; zie ook het woord vooraf*)

XXXI

Bij den maaltijd zult gij bedenken dat gij tweeërlei gasten hebt: lichaam en ziel; en wat gij aan het lichaam verstrekt zult gij weldra weder uitwerpen, maar wat gij de ziel toedient, behoudt gij voor altijd.

XXXII...

XXXIII

Zorg ervoor dat de bedienden niet talrijker zijn dan de gasten, want het is dwaas, dat vele zielen weinige zetels zouden bedienen.

XXXIV

Het beste is ook bij de toebereidselen voor een feest zelf aan de werkzaamheden deel te nemen en bij het feestmaal van het opgediende een deel te geven aan hen, die het op tafel brachten.

Mocht dit door omstandigheden niet doenlijk zijn, bedenk dan dat gij, die niet werkt, bediend wordt door hen, die werken, dat gij eet en zij niet eten, dat gij drinkt en zij niet drinken, dat gij praat en zij zwijgen, dat gij op uw gemak zijt en zij onder dwang staan.

Bedenk gij dit dan zult gij niet in woede ontsteken, u niet aan een ander te buiten gaan of u aan iemand vergrijpen.

XXXV

Strijd en twist zijn altijd verkeerd en allerminst bij een drinkgelag toelaatbaar: want wie dronken is kan den nuchtere niet leeren, en een bedronkene wordt door een nuchtere niet overtuigd.

Waar de nuchterheid ontbreekt daar zal het blijken dat alle uwe pogingen om iemand te overtuigen nutteloos zijn geweest.

XXXVI

Krekels zijn muzikaal, slakken zijn stom. Deze beminnen de vochtigheid, gene de zonnewarmte. Deze worden door de dauw aangelokt en voor haar kruipen zij te voorschijn. De krekels daarentegen worden door den middag gewekt: in den zonschijn zingen zij.

Wilt gij dus een muzikaal, harmonisch wezen zijn, houd dan uw ziel in toom wanneer zij bij een drinkgelag met wijn bedauwd is, opdat zij niet bezoedeld worde.

Wordt zij daarentegen in degelijk gezelschap door de zon der rede verwarmd, laat haar dan woorden van bezieling verkondigen en verzen der gerechtigheid zingen.

XXXVII

Onderzoek den man met wien gij spreekt op drieërlei wijze: of hij beter of slechter is dan gij, of aan u gelijk is.

Is hij beter, luister dan naar hem en richt u naar hem; is hij slechter, overreed hem dan; is hij aan u gelijk, verdraag u dan met hem. Op deze wijze zult gij nooit in strijd geraken.

XXXVIII

Het is beter door (aan) de waarheid de eer te geven de meening te overwinnen dan, aan de meening toegeevende, door de waarheid te worden overwonnen.

XXXIX

Zoekt gij de waarheid dan moogt gij niet door alle middelen trachten de overwinning te behalen; hebt gij de waarheid gevonden dan hebt gij den toestand bereikt van niet te kunnen worden overwonnen.

XL...

XLI

Beter is het met een enkelen vrijen mensch te leven, vreesloos en vrij, dan in gezelschap van velen slaaf te zijn.

XLII

Wat gij niet lijden wilt, tracht dat ook niet anderen te doen ondergaan. Gij wilt geen slaaf zijn; duld dan geen slaven om u heen. Want laat gij u door slaven bedienen, dan zult gij in de eerste plaats zelf een slaaf gelijken. Ondeugd heeft met deugd evenmin iets gemeen als vrijheid met slavernij.

XLIII

Evenmin als de gezonde bediend wil worden door zieken, of met hen wil samenleven, (evenmin) kan de vrije het verdragen door slaven te worden bediend of met hen om te gaan.

XLIV

Wie niet tot de slaven wil behooren bevrijde zich van slaafschen zin. Vrij zult gij zijn wanneer gij u van begeerte hebt vrijgemaakt.

Want Aristides noch Epaminondas noch Lycurgus worden genoemd: de een rechtvaardig, de ander goddelijk, de derde een bevrijder, vanwege het rijk zijn en het door slaven bediend worden, maar omdat zij zelf arm waren en Hellas van slavernij bevrijdden.

XLV

Wilt gij uw huis goed inrichten volgt dan het voorbeeld van den Spartaan Lycurgus. Hij versterkte zijn stad niet met muren, maar maakte de bewoners door deugdelijkheid sterk en zoo bewaarde hij altijd de vrijheid zijner stad.

Evenmin moet gij om uw bezit een grooten wal of hooge torens oprichten; maar sterk de inwoners door goeden wil, trouw en vriendschap, dan zal niets schadelijks binnen dringen, zelfs al kwam het geheele leger der ondeugden aanstormen.

XLVI

Hang uw huis niet vol schilderijen en teekeningen, maar versier het met matigheid. Schilderijen en teekeningen zijn iets oneigens en eene tijdelijke streeling der oogen, maar de matigheid hecht er zich vast en laat zich niet uitwisschen: zij blijft een onvergankelijk sieraad van het huis.

XLVII

In plaats van een kudde runderen behoort gij een kudde vrienden om uw huis te verzamelen.

XLVIII

Gelijk de wolf op den hond gelijk, zoo gelijk de vleier, de echtbreker en de tafelschuimer op den vriend.

Neem u dus in acht in plaats van waakzame honden, zonder het te bemerken, kwade wolven binnen te laten.

XLIX

Te trachten uw huis te doen bewonderen door het verblindend wit te doen schilderen is het kenmerk van een man zonder smaak.
Maar wie zijn karakter versiert met braafheid en gemeenschapszin geeft blijk van zin voor het schoone en voor menschenliefde.

L

Indien gij het kleine in plaats van het groote bewondert zal men u het groote onwaardig achten; kunt gij echter het kleine verachten, dan zal men u bewonderen.

LI

Niets is kleiner dan genotzucht, winstbejag, hoogmoed. Niets is verhevener dan grootmoedigheid, zachtzinnigheid, menschenliefde en weldadigheid.

LII

Men wijst op de lastige filosofen, die beweren dat genot niet iets natuurlijks is, maar een gevolg van natuurlijke toestanden, rechtvaardigheid, onthouding, vrijheid.

Welnu? Waarom verheugt zich dan de ziel bij zinlijke genietingen, indien zij zoo nietig zijn en wordt zij er door, zooals Epicurus zegt, in weldadige rust verplaatst, terwijl zij zich niet verblijdt over hare eigen goede dingen, die zoo groot zijn?

Inderdaad, de natuur heeft mij bescheidenheid verleend en ik schaam mij dikwijls wanneer ik vermeen iets onbetamelijks te hebben gezegd.

Dit verschijnsel bewijst mij voldoende dat genot niet iets goeds (is) en geen levensdoel kan zijn.

LIII

In Rome hebben de vrouwen Plato's Republiek (n.b. het boek!) in handen omdat de wijsgeer in dit werk gemeenschap van vrouwen gedooft. (Maar) zij letten uitsluitend op Plato's woorden, niet op zijn bedoeling. Hij zegt niet: dat één man één vrouw moet nemen en met haar moet leven en dán dat de vrouwen gemeengoed behooren te zijn, maar hij sluit een dergelijk huwelijk uit en voert een ander stelsel in.

De mensch is er gaarne op uit verontschuldigen voor zijne fouten te vinden. Maar de wijsbegeerte zegt dat men zonder reden zelfs geen vinger moet uitsteken.

LIV

Hoe zeldzamer het genot, hoe grooter het is.

LV

Zondigt men tegen de matigheid dan verandert het aangenaamste in het onaangenaamste.

LVI

Terecht verdient Agrippinus lof omdat hij, ondanks zijne groote verdienste, zich zelf nooit heeft geprezen, en zelfs bloosde wanneer iemand hem prees.

En hij was iemand, volgens Epictetus, die –kwam hem iets onaangenaams in den weg- hierop een lofrede schreef, b.v. op koorts wanneer hij koorts had, op ongenade, toen hij in ongenade viel, op verbanning, toen hij werd verbannen. Eens aan tafel willende gaan, kwam een bode hem melden, dat Nero hem in de verbanning had gezonden. “Dan zullen wij”, was het antwoord, “te Aricia middagmalen.”

LVII...

LVIII...

LIX

Gelijk hetgeen recht is geen richtsnoer noodig heeft, heeft de rechtvaardige geen terechtwijziging van noode.

LX

Spreek geen oordeel in een gerecht alvorens gij zelf hebt terecht gestaan.

LXI

Wilt gij rechtvaardig rechtspreken laat u dan niet leiden, noch door de partijen, noch door de pleiters, maar door het recht zelf.

LXII

Het minst zult gij bij uw oordeelen falen wanneer gij zelf zoo min mogelijk in uw leven faalt.

LXIII

Beter is het rechtvaardig te oordeelen en onverdiend door den veroordeelde te worden gewraakt, dan een onrechtvaardig oordeel te vellen en terecht door de natuur te worden gewraakt.

LXIV

Gelijk de steen, die het goud toetst, niet zelf door het goud wordt getoetst, aldus is het met den rechter het geval.

LXV

Schandelijk is het voor den rechter zelf voor den rechter te moeten komen.

LXVI

Gelijk niets rechter dan recht is, zoo is ook niets rechtvaardiger dan rechtvaardig.

LXVII

Wie onzer bewondert niet den daad van Lycurgus, den Lacedaemoniër? Toen hij door een zijner medeburgers van een oog beroofd was geworden en de jongeman

aan hem was overgeleverd, opdat hij hem naar welgevallen zou straffen, spaarde Lycurgus hem.

Maar toen hij hem had opgeleid en tot een goed man had gevormd, bracht hij hem in het theater.

Toen de Lacedaemonieërs zich hierover verwonderden, sprak Lycurgus: "Ik ontvang dezen jongeling uit uwe handen toen hij misdadig en toemeloos was; ik geef hem u terug als een flinken, nuttigen burger."

LXVIII

Toen Pittacus door iemand onrechtvaardig bejegend was en, hoewel de macht hebbend hem te straffen, hem vrij liet uitgaan, zeide hij: "Vergeven is beter dan straffen."

Het eerste is een bewijs van een zacht (karakter), het andere van een wreed karakter.

LXIX

Maar bovenal, het is het werk van de natuur saam te voegen en aan te passen het streven naar de voorstelling van wat goed en nuttig is.

LXX

De meening dat wij door anderen zullen worden geminacht indien wij niet dadelijk den eersten den besten vijand op alle manieren weten te benadeelen, verraadt het wezen van een onedel en onredelijk mensch.

Weliswaar houdt men voor onbeteekenend en minwaardig, wie niet in staat is schade toe te brengen, veeleer moet men aldus 'achten' wie niet vermag het goede te doen.

LXXI

Wanneer gij tegen iemand hartstochtelijk en dreigend te keer wilt gaan, bedenk dan eerst dat gij van nature een zachtzinnig schepsel zijt: dan zult gij, geen ruwheden begaande, voortleven zonder berouw en vrees voor blaam.

LXXII

Men behoort te weten dat het voor den mensch niet gemakkelijk is zich een vasten stelregel eigen te maken indien hij niet dagelijks hetzelfde zegt en hoort en gelijktijdig dienovereenkomstig handelt.

LXXIII...

LXXIV...

LXXV...

LXXVI...

LXXVII

Houd u in alle omstandigheden allereerst aan het veilige. Het is veiliger te zwijgen dan te spreken. En zeg niets wat zonder zin of rede is.

LXXVIII

Gelijk in een haven een vuurbaak, die door enkele takkenbossen een groote vlam ontsteekt, op zee varende schepen voldoende hulp verschaft, zoo bewijst in moeilijke omstandigheden van den staat een verstandig man, die zelf met weinig tevreden is, zijnen medeburgers groote diensten.

LXXIX

Indien gij de leiding van een schip wilt overnemen begint gij u allereerst de stuurmanskunst eigen te maken.

Zoo ook in het staatkundige leven. Dan zult gij, gelijk in het eerste geval het in uw macht stond het geheele schip te sturen, in het tweede den ganschen staat kunnen bestieren.

LXXX

Wenscht gij uw stad met wijgeschenken te versieren begin dan voor alles u zelf te versieren met het wijgeschenk der zachtmoedigheid, rechtvaardigheid en weldadigheid.

LXXXI

Niet door de gevels der huizen op te bouwen zult gij uw stad van dienst zijn, maar door het opbouwen der gemoederen.

Want het is beter dat groote zielen in kleine huizen (wonen), dan dat armzalige slavennaturen in groote huizen wonen.

LXXXII

Smuk niet de wanden der huizen op met bonte steenen uit Euboea en Sparta, maar versier de harten der burgers en staatsbeambten met Grieksche beschaving.

Want door de wijsheid der menschen, niet door steen of hout worden steden geregeerd.

LXXXIII

Wilt gij leeuwen grootbrengen dan bekommert gij u niet om de kostbaarheid van de kooi, maar om het doen en laten der dieren.

Zoo ook behoort gij u, indien gij burgers leiden wilt, niet zoo zeer te bekommeren om de kostelijkheid der gebouwen als om de deugdelijkheid der inwoners.

LXXXIV

Een goed paardenfokker voedert niet uitsluitend de goede veulens, terwijl hij de slechte laat honger lijden, maar hij voedert beide, en tuchtigt het eene meer dan het andere om het met het andere gelijk op te laten gaan.

Zoo ook wil een rechtschapen, met het openbare leven bekend man den rechtschapen burgers goed doen, maar hij wil niet de slechte in het verderf storten. Hij gunt beiden hun levensonderhoud, maar hij leidt en kastijdt met krachtiger hand hem, die tegen rede en wet handelt.

LXXXV

Evenmin als een gans door gesnater, een schaap door geblaas zich laten verschrikken, behoort gij u door de stem van een redelooze menigte vrees te laten aanjagen.

LXXXVI

Evenmin als gij u van streek laat brengen door een menigte, die u onbevoegd een deel van uw goed vraagt, behoort gij u te laten dwingen door een menigte, die u wil nopen een onrechtvaardigheid te begaan.

LXXXVII

Betaal den staat wat gij hem schuldig zijt zoo spoedig mogelijk en van u zal niet worden geëischt, wat niet verschuldigd is.

LXXXVIII

Evenmin als de zon op gebeden en bezweringen wacht om op te gaan, maar dadelijk hare stralen verspreidt en alom begroet wordt, behoort gij niet eerst luidruchtigen bijval en lofspraak af te wachten, alvorens iets goeds te doen, maar moet gij dit uit vrije beweging verrichten. Dan zult gij als de zon vereerd worden.

LXXXIX

Leg uw scheepje niet vast aan één enkel anker en uw leven (niet) aan een enkele verwachting.

XC

Steek uw beenen noch uw hoop verder uit dan zij kunnen reiken.

XCI

Toen Thales gevraagd werd wat het meest algemeen verspreid was, antwoordde hij: "Hoop, want hoop blijft bij hen, die niets anders meer bezitten."

XCII

Het is noodiger de ziel te heelen dan het lichaam, want beter is het te sterven dan een slecht leven te leiden.

XCIII...

XCIV

De natuur is bewonderingswaardig en, zooals Xenophon zegt: "Vol liefde jegens de schepselen."

Zoo beminnen en verzorgen wij ons lichaam, het meest onbehagelijke en onreinste aller dingen. Ja, waren wij slechts vijf dagen verplicht het lichaam van onzen buurman te verzorgen, dan zouden wij niet in staat zijn dit uit te houden. Stel u voor wat het heet 's morgens na het opstaan de tanden van een ander te poetsen, en wanneer hij zijn nooddrift heeft verricht, die deelen te reinigen.

Waarlijk het is een wonder dat wij iets liefhebben, waaraan wij dagelijks dergelijke diensten hebben te bewijzen. Ik vul den zak en daarna ledig ik hem. Wat is er

lastiger? Maar ik moet God gehoorzamen. Daarom blijf ik en getroost mij dit ellendig lijf te wasschen, te kleeden en te voeden. (En) toen ik jonger was eischte het nog meer van mij en ik verdroeg het.

Waarom wilt gij u dan niet onderwerpen wanneer de natuur, die ons dit lichaam gaf, het ons weder afneemt? Ik heb het lief, zegt gij. Welnu, zooals ik straks zei, de natuur gaf u ook die liefde voor uw lichaam. Nu evenwel zegt zij: laat het gaan; gij zult er u niet verder om bekommeren.

XCV

Sterft iemand jong, dan maakt hij den goden verwijten; en zoo ook een oude van dagen, gebukt onder de lasten des levens, ten dage dat hij reeds de rust had moeten zijn ingegaan.

Niettemin, nadert de dood, dan wenscht hij te blijven leven, roept den geneesheer en verzoekt hem zorg noch moeite te sparen.

Wonderlijk zijn toch de menschen, die noch willen leven, noch sterven.

XCVI

Boven een lang, slechter leven verdient in elk geval een kort doch beter (leven) de voorkeur.

XCVII

Toen wij kinderen waren gaven onze ouders ons een opvoeder, die overal toezag dat ons niets overkwam.

Mensch geworden zijnde geeft ons de godheid over aan het toezicht van ons geweten. Dit wachterschap behooren wij vooral niet te minachten want wij zouden hiermede God mishagen en ons zelf vijandig zijn.

XCVIII...

XCIX...

C

Van hetgeen men niet mag doen, moeten wij zelfs niet denken aan de mogelijkheid het te doen.

CI

Wik behoorlijk wat gij zult zeggen of zult doen, want later zult gij niet meer bij machte zijn het gezegde of gedane te herroepen.

CII

Wie in rechtvaardigheid leeft, is overal veilig.

CIII

Raven pikken den lijken de oogen uit wanneer deze niets meer waard zijn, maar vleiers verderven de zielen der levenden en verblinden hunne oogen.

CIV

De toorn van een aap en de bedreiging van een vleier zijn even veel waard.

CV

Luister naar hen, die nuttigen raad geven, maar niet naar hen, die steeds vleien. Want de eenen zien wat werkelijk baat, de anderen letten slechts op dat, wat den machtigen behaagt en -gelijk een schaduw het lichaam volgt- beamen zij alles wat de machtigen zeggen.

CVI

Wie vermanen wil moet allereerst op de gevoeligheid en het karakter letten van hem, dien hij voor zich heeft.

Want wie gevoel van schaamte heeft verleerd, is door geen vermaning te helpen.

CVII

Beter is vermanen dan verwijten, want eene vermaning is zacht en vriendelijk, een verwijt is hard en kwetsend.

De vermaning bedoelt den verkeerd handelende te beteren, het verwijt (bedoelt) zijn schuld vast te stellen.

CVIII

Geef naar vermogen aan behoeftigen en vreemdelingen, want wie den behoeftigen niet geeft, zal zelf niets ontvangen als hij zelf behoeftig is.

CIX

Een zeerover was op het strand geworpen en door den storm bijna omgekomen. Iemand gaf hem een mantel, bracht hem in zijn huis en gaf hem alles wat hij noodig had.

Toen men hem verweet een slecht mensch weldaden te hebben bewezen, antwoordde hij: "Ik heb in hem niet den mensch, maar den menschheid gezien."

CX

Niet ieder genoeg moet men najagen, slechts het genoeg, dat tot iets goeds leidt.

CXI

De wijze weerstaat de zinnelust, de onverstandige wordt er de slaaf van.

CXII

Bij al het slechte wordt het genot als lokaas aangeboden om begeerige zielen gemakkelijk naar den haak des verderfs te trekken.

CXIII

Geef er de voorkeur aan de lusten te tuchtigen boven zelf wegens haar getuchtigd te worden.

CVIV

Niemand is vrij die zich niet beheerscht.

CXV

De wijnstok draagt drie trossen: de eerste brengt het genot, de tweede de dronkenschap, de derde de wandaad.

CXVI

Spreek niet te veel bij den wijn om uw wijsheid te luchten, want gij zult iets weerzinwekkends te voorschijn brengen.

CXVII

Hij die meer dan drie bekers op heeft, is dronken; is hij het niet dan is hij (toch) de matigheid te buiten gegaan.

CXVIII

Spreek dagelijks opnieuw van God; dat is gewichtiger dan eten en drinken.

CXIX

Denk aan God, vaker dan gij ademhaalt.

CXX

Zoo gij altijd indachtig zijt, dat, wat gij ook naar lichaam of geest doet, God steeds als wachter toeziet, dan zult gij noch in uw gebeden, noch in uw handelingen dwalen.

Gij zult God tot huisgenoot hebben.

CXXI

Gelijk het aangenaam is de zee van het land uit te aanschouwen, is het aangenaam, na redding uit gevaar, terug te denken aan het doorstane leed.

CXXII

De wet bedoelt den mensch ten goede te komen. Dit vermag zij echter niet indien hij niet verkiest hare diensten te aanvaarden. Alleen den gehoorzame openbaart zij haar macht.

CXXIII

Gelijk de geneesheer de redder van den zieke is, zijn de wetten de redders van hen die onrecht leden.

CXXIV

De rechtvaardigste wetten zijn de waarste.

CXXV

Het is betamelijk zich te voegen naar de wet, de overheid en den wijzere.

CXXVI

Dingen, gedaan in strijd met de wet, zijn als waren zij niet geschied.

CXXVII

In voorspoed is het gemakkelijk een vriend te vinden, in tegenspoed is niets moeilijker dan dat.

CXXVIII

Dwazen worden door ten tijd van hun smart bevrijd, verstandigen door de rede.

CXXIX

Wijs is hij, die niet treurt om hetgeen hij niet heeft, maar zich verheugt over hetgeen hij bezit.

CXXX

Epictetus, gevraagd hoe hij zich op een vijand zou wreken, zeide: "Door mijzelf zoo goed mogelijk te gedragen."

CXXXI

Geen wijze onttrekke zich aan het bekleeden van een staatsambt. Het is zoowel goddeloos zich te onttrekken aan de taak nuttig te zijn voor wie onze diensten behoeven, als onedel om plaats te maken voor een minder waardige. Het is dwaas liever slecht te worden bestuurd dan zelf goed te besturen.

CXXXII

Niets betaamt een bestuurder beter dan niemand te minachten en niet aanmatigend te zijn. Allen moeten op gelijke wijze beheerd worden.

CXXXIII...

CXXXIV

Aldus was de natuur van het heelal, aldus is zij, aldus zal zij zijn. Het is niet mogelijk dat de dingen anders zouden geschieden dan zij geschieden.

Niet alleen de menschen en de andere levende schepselen der wereld zijn het, die aan die verandering en vervorming deel hebben, maar ook de goddelijke dingen. Zelfs de vier grondelementen vervormen en veranderen zich op en neder: aarde wordt tot water, water wordt tot lucht en de lucht wordt weder in andere dingen omgezet, en diezelfde omzetting vindt ook van boven naar beneden plaats.

Tracht een mensch zijn geest met die dingen vertrouwd te maken en vrijwillig te aanvaarden wat van nature noodzakelijk is, dan zal hij een harmonisch en kalm leven hebben.

CXXXV

Wie ontevreden is over zijn tegenwoordigen toestand en over hetgeen het lot hem toebedeelt, is onervaren in de levenskunst, maar hij, die zulks met alle gevolgen waardig en verstandig draagt, die mag terecht een goed mensch geheeten worden.

CXXXVI

Alles gehoorzaamt en dient het heelal, de aarde en de zee, de zon en de overige sterren, de planten en de schepselen der aarde.

Ook gehoorzaamt ons lichaam, dat naar den wil van het heelal, ziek en gezond, jong en oud is en alle veranderingen doormaakt.

Het is daarom vanzelfsprekend dat hetgeen in onze macht staat, ons oordeel, niet het eenige kan zijn, dat het heelal weerstreeft. Want het (heelal) is geweldig en sterker dan onze geest en weet beter over ons te beschikken dan wij zelf, daar het behalve over ons over al het andere beschikt. Ook zal het (dat) weerstreven, wat onredelijk is en bovendien niets uitricht, als (zijnde) een vruchteloos pogen alleen smart en kommer brengen.

CXXXVII

Tevredenheid heeft, gelijk een korte en aangename weg, veel bekoring en weinig moeite.

CXXXVIII

Wapen u met tevredenheid, het is een oninneembare veste!

CXXXIX

Niets zij hooger dan de waarheid. Zelfs niet de keuze van vrienden, want zij is niet vrij van hartstocht, ten gevolge waarvan de rechtvaardigheid verstoord en vertroebeld wordt.

CXL

De waarheid is onsterfelijk en onvergankelijk, zij geeft ons geen schoonheid, die met den tijd verwelkt en ontnemt ons niet de vrijheid van spreken, ons van rechtswege geschonken, maar zij geeft ons de kennis van wat rechtvaardig en wettig is, door het onrechtvaardige af te scheiden en tot onwaarde terug te brengen.

CXLI

Gelijk een bot zwaard is vrijmoedigheid zonder beperking of doel.

CXLII

De natuur gaf den mensch één tong en twee ooren, opdat wij tweemaal zoo veel van anderen zouden hooren als wij zelf spreken.

CXLIII

Niets is van nature aangenaam of onaangenaam; eerst de gewoonte maakt het aldus.

CXLIV

Kies het beste leven; de gewoonte zal het aangenaam maken.

CXLV

Streef er naar uwe kinderen liever verstandiger dan rijk na te laten, want de verwachtingen der verstandigen zijn meer waard dan de rijkdom der onverstandigen.

CXLVI

Een dochter is voor den vader een bezit, dat niet zijn eigen is.

CXLVII

Epictetus gaf den raad: aan zijn kinderen liever bescheidenheid dan goud na te laten.

CXLVIII

Gestrengheid van den vader is een aangenaam geneesmiddel; het nut is grooter dan de bitterheid.

CXLIX

Wie goed slaagt in het vinden van een schoonzoon wint een zoon; wie hierin faalt verliest een dochter.

CL

Kennis behoudt, evenals goud, overal haar waarde.

CLI

Wie wijsheid beoefent, beoefent de goddelijke wetenschap.

CLII

Geen schepsel zoo schoon als de mensch, versierd met kennis.

CLIII

Vermijd de vriendschap der kwaden en de vijandschap der goeden.

CLIV

Nood leert vrienden kennen en brengt vijanden aan het licht.

CLV

Aanwezige vrienden moet men weldoen; van afwezige moet men goed spreken.

CLVI

Niemand wane bemind te zijn, die zelf niemand bemint.

CLVII

Kies tot uw vriend en uw geneesheer niet den aangenaamsten, maar den nuttigsten.

CLVIII

Wilt gij een leven zonder leed, denk dan aan het toekomende als ware het reeds geschied.

CLIX

Bevrijd u van leed. Niet door gevoelloos te zijn als een onredelijk dier of gedachte-loos als een dwaze, maar door als deugdzaam mensch de rede als troost tegen leed te gebruiken.

CLX

Zij, die door de slagen van het lot in hun geest het minst geschokt worden en zich daartegen door daden het krachtigst verdedigen, behooren de besten en sterksten te worden geacht in het openbaar en huiselijk leven.

CLXI

Wie onderricht zijn als zij, die in de palaestra geoefend werden: mogen zij al vallen, zij staan snel en behendig weder op.

CLXII

Wij moeten de rede, als een goed geneesheer, in het ongeluk te hulp roepen.

CLXIII

Een dwaas, beneveld door langdurig goed geluk, wordt nog dwazer.

CLXIV

Naijver is de tegenstander van den fortuinlijke.

CLXV

Wie indachtig blijft wat de mensch is, zal nimmer verstoord worden door eenige gebeurtenis.

CLXVI

Voor een voorspoedige reis zijn een stuurman en wind noodig, voor het geluk wijsheid en levenskunst.

CLXVII

Wij behooren het geluk te genieten wanneer wij het hebben, zoals de vruchten in de herfst.

CLXVIII

Onredelijk is hij, die verstoord wordt door dingen, welke door noodzakelijkheid geschieden.

CLXIX

Van alles wat is heeft de godheid het eene in onze macht gesteld, het andere niet. In onze macht stelde zij het beste en gewichtigste, datgene, waardoor zij zelf gelukkig is: het gebruik der voorstellingen.

Wordt dit gebruik op de juiste wijze toegepast dan is er vrijheid, geluk, gerustheid, bestendigheid, zoo ook rechtvaardigheid, wettelijkheid en matigheid, kortom elke deugd.

Al het overige heeft God niet in onze macht gesteld. Wij moeten ons daarom ook schikken in zijnen wil en wanneer wij aldus de dingen onderscheiden, moeten wij alles wat in onze macht staat nastreven; wat niet in onze macht staat moeten wij overlaten en wanneer onze kinderen worden opgeëischt, of ons land, ons lichaam of wat ook, behooren wij het gewillig af te staan.

CLXX

Toen een jongeman eens in de schouwburg pochte: ik ben wijs, want ik ben met veel wijzen omgegaan, zeide Epictetus: "En ik ben met veel rijke mannen omgegaan, maar rijk ben ik niet."

CLXXI

Epictetus zeide ook: "Het is niet raadzaam voor den welopgevoede zich te onderhouden met onopgevoeden, gelijk het niet goed is voor den nuchtere zich met dronken lieden af te geven."

CLXXII

Gevraagd welk mensch rijk genoemd mag worden, zeide Epictetus: "Hij, die tevreden is."

CLXXIII

Toen Xantippe haren man, den wijzen Socrates, verweet, dat hij zoo weinig toebereidselen maakte voor de ontvangst zijner vrienden, zeide hij: "Zijn het onze vrienden, dan zullen zij er niet om geven; zijn zij anders gezind, dan zullen wij om hen niets geven."

CLXXIV

Toen Archelaus, koning van Macedonië, Socrates tot zich riep om hem rijk te maken, verzocht deze den boodschapper aldus te antwoorden: "Te Athene worden vier maten meel voor een obolos verkocht en de fonteynen geven zuiver water. Is wat ik bezit voor mij niet voldoende, toch ben ik voldoende voor wat ik bezit en zoodoende wordt het ook voldoende voor mij."

Ziet gij niet dat de tooneelspeler Polus den koning Oedipos niet fraaier of met klankrijker stem speelde dan den vluchteling en bedelaar op Kolonos?
En moet de wijze onderdoen voor den tooneelspeler en niet bij machte blijken elke rol, hem door de godheid opgedragen, behoorlijk te vervullen? Moet hij niet Ulysses kunnen evenaren, die in bedelaarslumpen geen slechter figuur maakte dan in den purperen mantel?

CLXXV

Wat raakt het mij, zegt Epictetus, of alle dingen bestaan uit atomen, uit homoeomeriën of uit vuur en aarde? Is het niet voldoende het wezen van het goed en het kwaad te kennen en den maatstaf van begeerte en afkeer, neiging en tegenzin, en deze te gebruiken als richtsnoer voor het leven?

Wellicht is de samenstelling der wereld voor den menschelijken geest onvatbaar, maar gesteld dat zij wel degelijk vatbaar ware, welk nut zou dit afwerpen? Moet men niet toegeven, dat zij, die deze wetenschap voor den wijsgeer noodzakelijk achten, zich nutteloos moeite geven?

Is dus het voorschrift van Delphi 'Ken u zelve' overbodig? Zeker niet, zei hij.

CLXXVI

Wat is de mensch? Een zieltje, dat een dood lichaam met zich moet meeslepen.

CLXXVII

Epictetus pleegde te zeggen: de meeste lieden, die zich met filosofie bezig houden zijn filosofen in theorie, zonder praktijk, dat wil zeggen met woorden, niet met daden.

Nog duidelijker is wat Arrianus van hem verhaalt: zag hij iemand zonder schaamte, vol doellooze bedrijvigheid, met bedorven zeden, brutaal en rad van tong, kortom, onbezorgd voor zijn ziel, bezig met de studie der filosofische disciplinen, physica en dialectiek beoefenen en zich dergelijke wetenschappen eigen maken, dan riep hij God en menschheid tot getuigen en kon hij in de volgende verwijten uitbarsten: "Waar wilt gij dat gooien, mensch? Let goed op of het vat wel rein is! Want indien gij de filosofie in uw waan opneemt is zij verloren. Als zij omslaat kan er azijn of nog erger vloeistof uit worden."

Een zeer hard maar waar woord. De grootste aller filosofen wilde daarmede zeggen, dat wetenschap en filosofie, indien zij in een onwaarachtig en ontaard gemoed belanden, evenals een reine vloeistof in een onrein vat (kan) omslaan en bederven.

Voorts pleegde Epictetus volgens de mededeeling van een zijner leerlingen te zeggen, dat er bovenal twee bij uitstek zware en leelijke fouten bestaan: gebrek aan draagkracht en gebrek aan onthouding. Ten eerste vermogen wij niet tegenslagen, die dragelijk zijn, rustig te aanvaarden en te verdragen, verder onthouden wij ons niet van dingen en genietingen, waarvan wij ons behoorden te onthouden.

Daarom is het goed, zeide hij, wanneer men zich twee woorden inprent en deze in elk geval als doorslaggevend erkent. Dan zal men onfeilbaar in volle gemoedsrust voortleven. Die twee woorden waren:

'Volharding en Onthouding.'

*****

Vertaald door:
Dr. D.F. Scheurleer
1915

Vertaling -met enkele wijzigingen- overgenomen uit:

ZEDEKUNDIG HANDBOEKJE

MARTINUS NIJHOFF 'S-GRAVENHAGE

4e druk - 1939